

פרשת תצוה

הדלקת נרות שבת

בתחילת פרשתנו משה מצטווה לקחת מישראל שמן זית זך כתית למאור "לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (שמות כ"ז, כ).

עיון פשוט בסמיכות הפרשיות, יאפשר לנו להבין את מצוות הדלקת נר התמיד: בפרשת תרומה נצטווה משה להכין את מבנה המשכן עם כל כליו. לאחר מכן מופיעה – בתחילת פרשתנו – מצוות הדלקת נר תמיד, ואחריה הציוויים לקדש את אהרן ובניו לכהונה ולהכין את בגדי הכהונה לעבודת המשכן.

הרעיון מאחורי סדר זה הוא, שכדי להתחיל בעבודת המשכן, כמובן שיש לדאוג קודם שיהיה מקום לעבוד בו (בניית המשכן וכליו), אך לפני ההכנות הישירות לעבודה (הקדשת הכוהנים והכנת בגדיהם) צריך לדאוג שיהיה אור במשכן. כפי שהמפרשים הסבירו בדרכים שונות,¹ על הכוהנים לראות את עבודתם ב"אור" הנכון, וכך מפרש בעל המשך חכמה:

"ויקחו אליך - פירוש לצרכך, שהאדם דעתו בהיר בעת האור, וכמו 'אין אורה אלא שמחה'; ולזה הוא לצורך הכנת נפש משה להדיבור שיהיה שורה מתוך שמחה."

בעל משך חכמה מלמד אותנו כאן דבר נפלא: הדלקת נר התמיד באה ללמד את משה – וכמותו גם את הכוהנים ואת כל עובדי ה' – מהי הגישה הנכונה בעבודת ה': בבואך אל הקודש לעבוד את ה', עליך לראות את המציאות "בדעה בהירה", כי האורה מביאה שמחה לאדם.² אגב, הסבר זה של רבי שמחה מאיר הכהן, מחבר המשך חכמה, מתאים הן למשנתו והן לשמו הפרטי, רבי שמחה מאיר, שבעקבותיו נקרא גם פירושו על הרמב"ם אור שמח. על האדם לגשת אל הקודש ואל קיום המצוות לאחר "הכנת נפש" מתוך אורה ושמחה!

על אף שהפסוק בפרשתנו אינו מהווה מקור הלכתי למצוות הדלקת נרות שבת, נראה שמבחינה רעיונית יש דמיון רב בין הדלקת הנרות בשבת להדלקת נר התמיד במקדש.

1. ראו נחמה ליבוביץ, עיונים חדשים בספר שמות (ירושלים תש"ל), עמ' 270-279.
2. אני מודה לידידי הרב שלמה ברין (ישיבת הר עציון, אלון שבות), אשר הבהיר לי את דברי המשך חכמה וגם הפנה אותי למקבילות.

בגמרא (שבת לד ע"א) למד רבי יהושע בן לוי את מצוות הדלקת נרות בשבת מפסוק: "וַיִּדְעֶתָּהּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶךָ וּפְקֻדָּתָהּ נֹחַ וְלֹא תַחֲטָא" (איוב ה', כד).

הגמרא מדגישה בהקשר זה, שעל האדם לדבר עם בני ביתו בניחותא, דהיינו מתוך השראת אווירה רגועה וחביבה. ואכן, גם הפסוק המופיע מיד אחר כך מדבר על השלום בקרב המשפחה: "וַיִּדְעֶתָּהּ כִּי רַב זֶרַעַךָ וְצִאצְאֵיךָ כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ" (פסוק כה).
ואולם, הלימוד של רבי יהושע בן לוי נראה מפתיע. הלוא אין בפסוק שום רמז לא להדלקת נרות ולא לשבת!

דברים אלו יכולים להתברר מתוך לימודים אחרים מאותו פסוק במקום אחר בתלמוד. במסכת יבמות (סב ע"ב) נאמר שכל אדם שאין לו אישה שרוי, בין היתר, בלא שלום. כהוכחה לכך מובא אותו פסוק מאיוב: "וַיִּדְעֶתָּהּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶךָ". יתרה מזו: אותו רבי יהושע בן לוי, אשר במסכת שבת לומד מפסוק זה את מצוות הדלקת נרות,³ משתמש בו במסכת יבמות על מנת לבסס כלל בהלכות דרך ארץ: "האזהבה את אשתו בגופו, והמכבדה יותר מגופו, והמזדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקן - עליו הכתוב אומר: 'וידעת כי שלום אהלך'".⁴

מאותו הפסוק בספר איוב דורשים, אם כן, הדרכות כלליות ובסיסיות להקמת המשפחה ולהנהגתה בדרך טובה. ממילא, אין זה מפתיע שהדלקת נרות שבת נלמדת מאותו הפסוק. בתקופת חז"ל לא הייתה תאורה קבועה בלילות. עצם קיום אור בבית בליל שבת מאפשר לבני הבית לראות אחד את השני, לשוחח יחדיו בצוותא, וכך נוצרת אווירה משפחתית מיוחדת. חז"ל הבינו היטב שזהו עיקר הברכה של השבת, שבני המשפחה מתראים לאור הנר ומבלים יחדיו. האדם חייב לפי הדרשה הנוספת מאותו פסוק לכבד את אשתו, להדריך את בניו בדרך ישרה וכו', והזמן המתאים ביותר לכך הוא בליל שבת לאור הנר. לאורך הדורות התווספו להדלקת נרות שבת תפילות ובקשות מיוחדות. על אף שהן חוברו בתקופות מאוחרות יותר, הן משקפות היטב רעיון זה, שכן אותן התפילות מבטאות בדרך כלל את הבקשה להדרכות טובות של בני המשפחה בדרך ישרה.

8. ראו יונה פרנקל, "דמותו של רבי יהושע בן לוי בסיפורי התלמוד הבבלי", סיפור האגדה - אחדות של תוכן וצורה (תל אביב 2001), עמ' 273-294.
4. הפסוק הבא בספר איוב אכן מתייחס גם לבנים, ובמסכת דרך ארץ (פרק המינין) מצוטט גם הפסוק הבא: "האזהבה את אשתו כנפשו, והמכבדה יותר מגופו, והמזדריך בניו בדרך ישרה, והמשיא אשה לבנו סמוך לפירקן קודם שיבא לידי הטא, עליהם הכתוב אומר 'וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוח ולא תחטא וידעת כי רב זרעך וצאצאיך כעשב הארץ'".

ייתכן, שעל פי זה ניתן להסביר את מאמר חז"ל: "הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי הבנים" (שבת כג ע"ב). הדלקת נרות מביאה "נאור" מיוחד לבית ולכל בני המשפחה, וכך לומדים להסתכל אחד על השני מתוך מאור פנים ושמחה. הרב אברהם יצחק הכהן קוק (עין אי"ה על אתר) הסביר את הגמרא על פי דרכו: מי שיודע להאיר בחשכה ולהסתכל על העולם באור חדש ובדרך חיובית, מחנך את בניו להיות תלמידי חכמים, אשר גם הם רואים את העולם באור טוב מתוך שמחה ובדרך חיובית.

בכך מתחברים לנו שני ההסברים, זה שנוגע לנר התמיד במקדש וזה שנוגע למצוות נר השבת: עלינו ללמוד להסתכל על העולם מתוך אורה ושמחה!